

Alexandru Vaida-Voevod și problema minorităților (1939)

Prof.univ.dr. GHEORGHE BUZATU,
prof. ELENA ISTRĂȚESCU

În toamna anului 1939, mai precis în timpul guvernului Constantin Argetoianu (septembrie-noiembrie), Al. Vaida-Voevod a prezentat cabinetului regelui Carol al II-lea un amplu raport-analiză privind situația minorităților din Transilvania. Documentul respectiv, dovedind o cunoaștere profundă și exactă a problemei, este publicat integral în anexă¹. Realitățile surprinse și concluziile pertinente formulate atestau în ce grad înalt cunoscutul și experimentatul om politic, fost, în repetate rânduri, ministru sau prim-ministru, parlamentar și diplomat, considera necesar să insiste asupra unor aspecte care aveau să-și releve semnificația lor deplină în acele zile ce precedau nemijlocit dramaticul an 1940 al prăbușirii României Mari, în condiții interne și externe deosebit de complexe, agravate – dacă nu cumva generate – de cel de-al Doilea Război Mondial, aflat în plină desfășurare în Europa. De altfel, la 23 noiembrie 1939, atunci când Constantin Argetoianu a depus demisia cabinetului său, Al. Vaida-Voevod s-a aflat între consilierii regali care au fost audiați de Carol al II-lea în privința nominalizării succesorului premierului (desemnându-l pe G. G. Mironescu), a situației existente și a șanselor României în perspectiva evoluției ostilităților. În chip semnificativ, politicianul a insistat asupra avantajelor politicii externe promovate de București, pe care a calificat-o drept ... „perfectă”².

Este, desigur, locul nimerit în care se impune să precizăm că personalitatea complexă și, îndeosebi, activitatea politică intensă ale lui Al. Vaida-Voevod au reținut, în mod special și necesar, atenția profesorului Ioan Scurtu de-a lungul anilor³. Din opera științifică a istoricului, menționăm numeroase și consistente contribuții care justifică

¹ D.A.N.I.C., fond *Al. Vaida-Voevod*, dosar 264, filele 2-17.

² Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. 2, editori Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis-Dorin Ion, București, Editura „Șansa”, 1996, p. 54.

³ Relativ la opera istoricului, vezi Horia Dumitrescu, coordonator, *Omagiul istoricului Ioan Scurtu*, Focșani, Editura DMPress, 2000, 822 pagini.

afirmația noastră⁴. În prezent, în temeiul valorificării prețioaselor note, scrisori și memorii vaideene⁵ și al cercetării recente de istorie contemporană a românilor, incluzând și studiile deja menționate ale profesorului Ioan Scurtu, viața și opera lui Al. Vaida-Voevod sunt binecunoscute și corect interpretate. Pentru acest motiv, natural, nu considerăm necesar să intrăm în detalii. Născut la 27 februarie 1871, după studii preuniversitare la Cluj, Bistrița sau Brașov și universitare la Viena, încununat cu un doctorat în medicină (1899), dr. Al. Vaida-Voevod se impune de timpuriu – în rând cu Iuliu Maniu, Vasile Goldiș ș.a. – între liderii Partidului Național Român din Ardeal, el distingându-se ca publicist și orator⁶. A fost, în două rânduri, deputat în Parlamentul de la Budapesta, situație în care, în contextul prăbușirii Austro-Ungariei, la 18 octombrie 1918, a susținut faimoasa declarație privind despărțirea Transilvaniei de Ungaria⁷. La 1 Decembrie 1918, el a participat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, fiind desemnat vicepreședinte al Consiliului Dirigent, iar în continuare devine ministru secretar de stat pentru Transilvania în guvernele I. I. C. Brătianu și general Arthur Văitoianu (decembrie 1918 - septembrie 1919 și, respectiv, septembrie - noiembrie 1919)⁸. A fost ales deputat în cel dintâi Parlament al României Mari (1919), fiind desemnat prim-ministru al guvernului format de „Blocul” partidelor democratice rezultat după alegeri⁹. Era primul mandat de premier exercitat de

⁴ Vezi, în acest sens, Ioan Scurtu, *Viața politică din România. 1918-1944*, București, Editura Albatros, 1982; idem, *Din viața politică a României (1926-1947). Studii critice privind istoria P.N.Ț.*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1994; idem, *Istoria P.N.Ț.*, București, Editura Enciclopedică, 1994; idem, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. III, *Carol al II-lea*, București, Editura Enciclopedică, 2001; Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți. 1916-1938*, București, Editura Silex, 1996; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999; Ioan Scurtu, coordonator, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

⁵ Cf. Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles. (Însemnări, memorii, scrisori)*, București, Editura Sincron, 1993; Al. Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I-IV, editor Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994-1998.

⁶ Ion Mamina, Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 251.

⁷ Vezi Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune...*, vol. 1, București, Editura „Silex”, 1995, p. 442-445.

⁸ *Ibidem*, p. 465; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. III, *1918-1933*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 1142-1143.

⁹ Vezi Gh. Buzatu, *Un capitol de istorie politică – constituirea, guvernarea și dispariția „Blocului Parlamentar” (1919-1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, tom XIII, 1976, p. 133-146.

Al. Vaida-Voevod în cariera sa politică (1 decembrie 1919 - 13 martie 1920), asumându-și, concomitent, și răspunderea de ministru regal al Afacerilor Externe, iar, în această dublă calitate, va reprezenta cu brio interesele românești la Conferința Păcii de la Paris¹⁰. În continuare, după impunerea demisiei cabinetului său, la 13 martie 1920, vreme de două decenii Al. Vaida-Voevod a desfășurat o bogată activitate parlamentară, la sfârșitul anilor '20 având un important rol în eforturile lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache de fondare și consolidare a P.N.Ț. A făcut parte, ca ministru de Interne, din primele două guverne conduse de Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930 și 13 iunie - 10 octombrie 1930)¹¹, iar în acel timp a sprijinit acțiunile grupării Garda de Fier¹², de care avea să se apropie în deceniul următor, considerându-se, la un moment dat, ori fiind considerat „nașul” grupării lui Corneliu Zelea Codreanu¹³. Este semnificativ faptul că tot un ministru de Interne național-țărănist, Ion Mihalache, va dispune, la 11 ianuarie 1931, prima dizolvare a Gărzii de Fier¹⁴. Punctul culminant al întregii activități politice a lui Al. Vaida-Voevod s-a consumat în cursul celor trei guverne de factură național-țărănistă pe care le-a gestionat în perioada finală a marii crize economice din 1929-1933 și a dominației P.N.Ț. pe scena politică de la București, mai precis (6 iunie - 10 august 1932¹⁵, 11 august - 19 octombrie 1932¹⁶ și 14 ianuarie - 13 noiembrie 1933¹⁷), în cursul cărora s-a confruntat cu câteva mari probleme interne și externe: marile acțiuni greviste ale petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933, Afacerea Skoda, Planul de la Geneva, raporturile cu U.R.S.S. etc. În 1933, pentru mai multe luni, Al. Vaida-Voevod s-a aflat, după „retragerea” lui Iuliu Maniu, la președinția P.N.Ț.¹⁸. Evenimentul coincidea cu debutul distanțării sale față de Iuliu Maniu, în primul rând ca urmare a aprofundării contradicțiilor dintre cei doi lideri politici, dar și ca rezultat al intrigilor regelui Carol al II-lea¹⁹, care-și pregătea propriul regim de autoritate monarhică. În noiembrie 1933,

¹⁰ *Ibidem*; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor*, p. 122 și urm.

¹¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1147-1148.

¹² *Ibidem*, p. 932.

¹³ Cf. Gh. Buzatu și colaboratori, *Radiografia Dreptei românești (1927-1941)*, București, Editura FFPress, 1996, *passim*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 53.

¹⁵ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor*, p. 249-251; Ioan Scurtu, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 306; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 958-963.

¹⁶ *Ibidem*, p. 963-968; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor*, p. 251-252.

¹⁷ Ioan Scurtu, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 307 și urm.; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 974-995.

¹⁸ Ioan Scurtu, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 313 și urm.

¹⁹ *Ibidem*; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor*, p. 257 și urm.

Al. Vaida-Voevod s-a retras de la conducerea P.N.Ț., propunând revenirea lui Iuliu Maniu, dar, acesta refuzând, a fost instalat Ion Mihalache în fruntea partidului pentru următorii trei ani²⁰. În ceea ce-l privește, Al. Vaida-Voevod se va îndepărta treptat de P.N.Ț., ajungând, la 25 februarie 1935, să-și formeze o grupare proprie – **Frontul Românesc** – care avea să fie plasată în rândul formațiunilor politice de dreapta de la București²¹, alături de Garda de Fier (reprezentată politic de Partidul „Totul Pentru Țară”), grupul lui A. C. Cuza ș.a. După instalarea și în cursul regimului de autoritate monarhică al lui Carol al II-lea (februarie 1938 - septembrie 1940), Al. Vaida-Voevod, spre deosebire de Iuliu Maniu, declarat și recunoscut drept un adversar hotărât al experimentului regal, s-a aflat în rândul politicienilor care au salutat și susținut demersurile suveranului. Cum era de așteptat și cum a fost uzul, Al. Vaida-Voevod a fost răsplătit pentru gesturile sale, fiind nominalizat ministru secretar de stat ori consilier regal, iar, cu începere de la 23 ianuarie 1940, președinte al Frontului Renașterii Naționale²². FRN-ul, singura formațiune politică admisă pe atunci în România, era un partid de masă, reunind nu mai puțin de 3,5 milioane de membri activi și, după „reorganizarea” din ianuarie 1940, Al. Vaida-Voevod ajunsese să fie asistat la conducere de Gh. Tătărescu, premierul în funcție, ca vicepreședinte, și de istoricul Constantin C. Giurescu, ca secretar general²³. Au urmat prăbușirea granițelor României Mari și Războiul Mondial, traversate în amărăciune și cu durere de către politicianul care, cândva, se remarcase pe fronturile bătăliei pentru strălucita izbândă de la 1 Decembrie 1918, iar imediat după aceea pentru consolidarea sa internă și internațională. Ceea ce n-a constituit decât preludiul prăbușirii, survenită după ocuparea și sovietizarea țării, politicianul petrecându-și ultimii ani ai vieții, în umilință și izolare, cu domiciliu forțat la Sibiu, unde și-a dat obștescul sfârșit la 19 martie 1950.

Aflat departe de țară, în Spania, inegalabilul ziarist care a fost Pamfil Șeicaru a publicat de îndată, în revista „Chemarea”, la rubrica *Plecați în lumea umbrelor*, un remarcabil portret al politicianului dispărut și din care desprindem aceste linii de forță care l-au caracterizat pe Alexandru Vaida-Voevod – Omul și Politicianul naționalist: „Într-o listă de morți am găsit și numele lui Al. Vaida-Voevod, fără nici un comentariu, ca și când numele acesta nu ne-ar spune nimic, uitând că el este legat de o jumătate de secol din istoria politică a poporului român. În noiembrie [octombrie] 1918, Vaida-Voevod a fost cel care a citit în Camera maghiară declarația de autonomie a

²⁰ *Ibidem*, p. 277.

²¹ Ioan Scurtu, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 344.

²² Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor*, p. 357.

²³ *Ibidem*.

Transilvaniei, el a înfruntat furia deputaților unguri, el a rezistat loviturilor care i-au fost date cu violența disperării a celor care simțeau că Ungaria milenară a luat sfârșit. Așa a fost în toate împrejurările Al. Vaida-Voevod: curajos până la temeritate, încercând o virilă plăcere să provoace furtuna vrăjmașilor, dând convingerilor un accent de vehemență care adesea depășea obiectivul atacului. Om de mare temperament, impetuos, tenace în puținele porniri personale pe care le-a avut, afectuos în prietenie, integrat, cu toată puterea lui personală, politiciii care îl absorbea și forma rațiunea lui de a fi [...] În fond, Al. Vaida-Voevod era un mare afectiv, de neostenită curiozitate intelectuală, poate unul din puținii oameni politici care se țineau la curent cu literatura și problemele de filosofie. Citea enorm, cu o plăcere de adolescent. Îi plăcea să dialogheze în jurul unei cărți, și bucuros părăsea o aprigă controversă politică pentru a susține o discuție literară. Ceva boem în împărțirea timpului și înclinarea pe care o arăta de a prelungi până noaptea târziu discuțiile, atunci când subiectul îl pasiona [...] Deși de aceeași vârstă, Al. Vaida-Voevod păstra față de Iuliu Maniu o deferență, socotindu-l șeful necontestat al românilor de dincolo de Carpați. Cât de insinuantă a fost acțiunea regelui Carol ca să reușească să sfarme o legătură de prietenie veche de mai bine de patruzeci de ani. Îndelung preparată, cu nuanțată perfidie, lovitura a reușit. Exploatarea unei ambiții? Al. Vaida-Voevod a fost șeful guvernului în 1919-[1920], pe când Iuliu Maniu s-a mulțumit să rămână președintele Consiliului Dirigent; a fost prim-ministru din iunie 1932 până în noiembrie 1933, cu o întrerupere de trei luni, 20 octombrie 1932 - 14 ianuarie 1933, guvernul fiind prezidat de Iuliu Maniu. Al. Vaida-Voevod nu era un ambițios și nici hămesit de onoruri și totuși intriga a reușit. A fost greșeala politică fatală săvârșită de Vaida-Voevod. Cu o dezinvoltură tipică, regele Carol, dacă n-a reușit să-l surpe pe Iuliu Maniu, în schimb, l-a anulat politic pe Vaida [...] După despărțirea de Iuliu Maniu, ceva era surpat în el, părea că i s-a frânt axa de direcție; politic își supraviețuia. Dictatul de la Viena a fost decisiv; despicarea în două a Transilvaniei îi despicasese inima. Ultima oară l-am văzut în 1942. Păstra aceeași vioiciune a inteligenței, dar presimțea apropierea tragediei: revărsarea tumultuoasă a Rusiei asupra Europei, consecință a nebuniei lui Hitler și a nerecunoașterii pericolului rusesc de către anglo-americieni. Cu un gest de om frânt, mi-a spus: «Aș vrea să mor înainte de a vedea prăpădul». Avea atâta tristețe în glas. Și i-a fost dat să moară șase ani după capitulare [la 23 august 1944]. Cumplit destin”²⁴.

²⁴ Pamfil Șeicaru, *Scrieri din exil*, vol. II, *Portrete politice*, ediție I. Opreșan, București, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 211-215.

ANEXĂ

Transilvania, partea de dincolo de munți a țării (Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul), formează, sub raport geopolitic, desigur, un ținut dintre cele mai interesante în Europa. Din punct de vedere etnic acest ținut este deosebit de accidentat. Elementul etnic românesc, conform statisticii din 29 decembrie 1930, reprezintă ceva peste jumătate, adică:

57,6% în Ardeal

54,3% în Banat

60,7% în Crișana și Maramureș

Restul sunt minoritari: maghiari, germani, evrei și alții.

Mult mai exact ne orientează însă statistica din punct de vedere confesional asupra proporției și repartizării etnice a populației, considerând că românii sunt toți de religie greco-ortodoxă ori greco-catolică, pe când minoritarii aparțin confesiunilor romano-catolice, reformate (calviniste, unitare) evanghelice (luterane) etc.

Astfel, *greco-ortodoxii români* formează:

27,7 % din populația Ardealului

56,1 % din populația Banatului

36,8 % din populația Crișanei și Maramureșului

Greco-catolicii români:

31,1 % din populația Ardealului

3,6 % din populația Banatului

25,2 % din populația Crișanei și Maramureșului

Procentul minoritarilor după confesiuni se prezintă astfel:

Romano-catolicii maghiari și germani:

În Ardeal - 12,8%

În Banat - 34,2 %

În Crișana-Maramureș - 15,3 %

Calvinii:

În Ardeal	- 15,5 %
În Banat	- 2,2 %
În Crișana și Maramureș	- 12,8 %

Evanghelicii luterani:

În Ardeal	- 7,6 %
În Banat	- 1,5 %
În Crișana-Maramureș	- 1,1 %

Unitarii în total : 2,1 %.

Importanța mozaicilor și a celorlalte fracțiuni confesionale, care se găsesc împrăștiate pe întregul teritoriu de dincolo de Carpați, trebuie analizată separat.

Principalele confesiuni minoritare mai trebuie însă considerate și din punctul de vedere al repartizării lor urbane, rurale și geografice în raport cu așezarea etnică și confesională a populației românești.

Sașii, înconjurați de element românesc greco-ortodox, fiind luterani, în urma acestei împrejurări sunt imuni contra asimilării.

Secuii romano-catolici, calvini, unitari, nu pot asimila români greco-ortodocși și uniți (în România Mare), precum nici aceștia nu-i pot deznaționaliza pe ei, datorită antagonismului confesional.

Greco-catolicii, fiind în județele nordice în mase compacte, au rezistat calvinismului maghiar. Însă precum confesiunea le împiedică maghiarizarea, tot așa ea face imposibilă românizarea maghiarilor calvini, romano-catolici etc.

Tabloul statistic al *elementelor urbane*, sub raportul etnicității confesiunilor, este următorul:

Ardeal: Greco-ortodocșii: 19,8%	Greco-catolicii: 16,6%	Romano-catolicii: 20,7%	Reformații calvini(calvinii): 19,9%	Evanghelicii luterici (luteranii): 11,3%
Banat: Greco-ortodocșii: 16,6 %	Greco-catolicii: 2,9 %	Romano-catolicii 48,1%	Reformații calvini(calvinii): 4,4 %	Evanghelicii luterici (luteranii): 2,2%
Crișana-Maramureș Greco-ortodocșii: 171 %	Greco-catolicii: 16,70%	Romano-catolicii: 24,1%	Reformații calvini(calvinii): 20,8%	Evanghelicii luterici (luteranii): 1,3%

Înainte de a intra în analiza stărilor factice, a relațiilor reciproce dintre minoritari și a situației lor în raport cu statul și neamul românesc, trebuie să ne dăm seama de proporția caracteristică, care există între numărul elevilor claselor primare de neam românesc și a celui de neamuri minoritare.

Copiii de confesiune greco-ortodoxă și greco-catolică, etnici români, reprezentau în 1934-1935 un număr de - 461.173,

iar acei ai tuturor confesiunilor minoritare - 175.681.

Diferența în favoarea elementului românesc - 285.492.

Considerând că elementul român este rural, pe când orașele sunt minoritate, rezultă că, fatal, avantajul proporțional revine minorităților etnice, în privința numărului copiilor care, efectiv, beneficiază de instrucția primară.

Sașii

Sașii au fost colonizați între 1141 și 1161 în diferitele ținuturi ale Transilvaniei, iar în 1213 s-a așezat în Țara Bârsei Ordinul teuton. Diploma regelui Andrei II (Bulla de aur, Freibrief) din 1224 le acordă sașilor privilegii

excepțional de importante economice, financiare, administrative, astfel politice, impunându-le în schimb contribuții și îndatoriri minimale.

Ceea ce așează baza dezvoltării lor în sens solidar și omogen prin veacuri, a întregului popor săsesc, este dispoziția acestui hrisov prin care se recunoaște că toți sașii împreună alcătuiesc un popor, o națiune, atât ca factor etnic, cât și ca entitate de drept public, ceea ce astăzi se exprimă prin „Volksgemeinschaft”. Ca o urmare a acestui privilegiu li se acordă dreptul ca ei singuri să-și aleagă judecătorii din sânul lor, de asemenea preoții.

Comunitatea națională „Volksgemeinschaft” sașii și-au cimentat-o în cursul veacurilor pe baze confesionale și culturale, trecând cu toții din toate ținuturile la confesiunea luterană (pe timpul reformațiunii între începutul și mijlocul veacului al XVI-lea).

De la începutul așezării lor în țară s-au bucurat de bunăstare, datorită privilegiilor, dar și culturii lor înaintate și sânguinței lor metodice și ordonate. Ei n-au renunțat niciodată să-și susțină cu cea mai mare îngrijire și cu orice jertfe școalele.

Vechimea și nivelul culturii lor se poate caracteriza mai intuitiv prin faptul că în bisericile lor se găsesc până și în zilele noastre peste 100 de clopote din veacul al XV-lea.

Organizarea disciplinată a breslelor săsești de odinioară și a autonomiei administrative a contribuit, de asemenea, mult la închegarea solidarității lor naționale pe baze reale democratice, datorită metodei ca prin selecționarea valorilor biologice să pună în practică principiul aristocrației talentului și caracterului.

La 1444 a hotărât capitulul ecleziastic al Țării Bârsei ca pe viitor să poată fi aleși de preoți numai absolvenți ai școalelor înalte. Numeroși sași au obținut în decursul veacului al XV-lea titlurile de magister și baccalaureus și mulți dintre aceștia au funcționat ca profesori la universitățile străine (Viena, Cracovia etc.).

În cadrul unității poporului, fiecărui ins îi era liberă ascensiunea pe scara ierarhiei sociale. Honterus, marele reformator, a fost fiul unui maestru tăbăcar. Guvernatorul Ardealului sub Maria Terezia și Iosif II, baronul Samuel Bruckenthal, a fost fiu de țăran – spre a nu numi decât două personalități proeminente. Stările și practicile sociale au rămas aceleași până astăzi. Astfel la sași se întrețes toate clasele sociale: din familii de țărani și meseriași se ridică clasa intelectuală, iar fiii de intelectuali reiau adesea meseria bunicilor, consacrând astfel în mod firesc comunitatea națională din generație în generație, liberă de orice orgoliu de parvenitism ciocoiesc.

Ceea ce privește absorbirea etnică a sașilor, ea se prezintă ca o idee cu totul iluzorie și orice tentative de românizare a unor plutonieri hiperzeleși ca o absurditate.

Șvabii

Șvabii au suferit mari pierderi etnice, datorită maghiarizării cu ajutorul bisericii romano-catolice. Cum în Banat aproape totalitatea minorității romano-catolice (34,8%) o formează șvabii, greco-ortodocșii români împreună cu sârbii (56,1%) sub raport confesional nu sunt în stare să-i asimileze. Nici greco-catolicii – minoritate în Banat.

Maghiarii au dispus de preoți romano-catolici etnici maghiari și șvabi maghiaroni devotați misiunii lor maghiarizatoare în sânul șvabilor. Preoți romano-catolici români nu există dincolo de munți. Astfel, ideea (Vasile Goldiș) ca prin crearea de preoți romano-catolici români care pe calea unui procedeu lent și plin de tact să imite pilda maghiară, infiltrând românismul în masele șvăbești, rămâne iluzorie.

Maghiarii

Pe timpul feudalismului, până în 1848, cele trei națiuni din Ardeal, sașii, secuii și ungurii, dispuneau de diferite privilegii. Nu erau națiuni în sensul etnic, ci în sensul de entități de drept public. De unguri se țineau toți aparținătorii claselor nobilitare fără deosebire de apartenența etnică, de la magnatul cel mai bogat până la ultimul nobil (moșnean, răzeș) maghiar, român, german etc.

Iobagii maghiari, români, nemți, nu făceau parte din națiunile privilegiate. Fiind românii mai numeroși, iobăgia apăsa mai greu asupra majorității lor.

Antagonismul dintre sașii luterici și maghiarii romano-catolici, calvini și unitari, de o parte, și între români, de altă parte, era mai accentuat în urma heterodoxiei care-i separa. Acestei împrejurări i se datorește conservarea naționalității române pe timpul când ortodoxismul nu era recunoscut ca confesiune recunoscută de stat (religio recepta) și când conștiința națională în înțelesul modern nu exista nici în sânul românilor, nici în sânul maghiarilor.

Luptele fratricide între maghiari, în epoca reformatiei, au fost determinate în mare parte de factori sociali și economici. Aceste lupte interne au dăinuit și pe timpul contra-reformatiei efectuate de politica habsburgilor. Nici după pacea de la Westfalia (1648) ele nu s-au stins integral. Tendințele reformatorice însă, datorită simțului social înalt al împărătesei Maria Terezia și reformelor imperialiste cu substrat democratic, încercate de Iosif II, în interesul consolidării monarhiei prin regimul „absolutismului luminat”, au trezit conștiința națională a tuturor popoarelor din Imperiul habsburgic.

Rezistența maghiarilor, opusă la început tentativelor împăratului de a le frânge preponderența ce o datorau privilegiilor de care dispuneau, a culminat, după o dictatură (de două generații), în Revoluția din 1848. L. Kossuth, dându-și seama că între timp ideea națională democratică domina epoca și stăpânea sufletele majorității patrioților maghiari, copleșind resturile solidarității feudale, a reușit să închege întreg neamul maghiar, peste interesele de clase sociale, înălțându-l și deasupra deosebirilor confesionale.

Tradiția acestei solidarități naționale a rămas, aplicată în viața politică a Ardealului, puternic susținută de toate guvernele de la 1868.

Transilvania era bastionul de apărare a existenței Ungariei milenare. Au încercat guvernele șoviniste maghiare unificarea administrativă, impunând un centralism și mai strașnic de cum fusese practicat de absolutismul austriac. Au eliminat din manualele școlare și din limbajul juridic și administrativ până și denumirile istorice geografice ale regiunilor.

Toate ucazurile centraliste au rămas infructuoase. Marele principat „Transilvania”, giuvaerul coroanei Mariei Terezia, a fost șters de pe harta politică a Ungariei și 60 de ani s-au trudit șoviniștii miopi maghiari să elimine până și din limbajul cotidian cuvintele Transilvania, Ardeal și Banat.

Viața s-a dovedit totuși mai puternică și decât hârția, și decât temnițele, și decât baionetele. Nici măcar la populația maghiară nu au reușit să stârpească regionalismul – decât bineînțeles în sensul solidarizării desăvârșite a maghiarilor transilvăneni cu cei de dincolo de dealul Craiului. Această comunitate de solidaritate națională era forța Ungariei. Ea se datora la maghiarimea din slovacime și la cea din Transilvania și Banat, mulțumită privilegiilor puse la dispoziția acestei maghiarimi pe toate căile, prin favoruri administrative, economice, financiare și culturale, ținând cont de elementul de baștină maghiar al regiunilor respective.

Sașilor și secuilor din Transilvania, guvernele din Budapesta le ofereau toate avantajele pe care le are la dispoziție oricare stat.

Continuitatea politicii de favorizare și întărire a acestor elemente „alcătuitoare de stat” a făcut cu putință Ungariei dominațiunea maghiară în Ardeal în contra elementului românesc.

Secuii, sașii și maghiarimea orașelor, cât și diaspora maghiară rurală neutralizau și paralizau forța elementului românesc și împiedicau accelerarea evoluției lui economice, culturale și politice. Astfel, de la 1867 până la 1918 s-a consolidat o desăvârșită conștiință națională mai dâră decât în trecut în sânul maghiarilor ardeleni. Această conștiință nu mai era afluxul nelămuritului instinct de conservare, nici o văpaie de românism naționalist (ca la 1848), ci ea izvora din clara recunoaștere a primejdiei valahe.

Sfatul lui Szechenyi că „noi maghiarii suntem atât de puțini, încât chiar și paricidului trebuie să-i iertăm păcatul”, a fost și este aplicat în viața etnică

politică maghiară. (Contele Ștefan Bethlen, fost prim-ministru al Ungariei, pe când era deputat în Camera din Budapesta, la 1914 a declarat: „Aceste două popoare, românii și ungurii, nu pot stăpâni împreună Transilvania. Ori vom reuși să-i maghiarizăm pe români, în care caz putem salva Transilvania pentru unguri, ori, dacă nu vom reuși, vom pierde Transilvania”).

Important rol joacă și conștiința sădită în sufletele maghiare de multe generații, că ei sunt națiunea cuceritoare a Panoniei și a Ardealului, astfel cu drept cuvânt un adevărat „Herrenvolk”.

Pe dezbinări confesionale între maghiari, atât de ușor de înscenat pe vremuri de politica machiavelismului habsburgic la popoarele primitive, nu se poate conta în zilele noastre în favorul unei politici românești serioase de stat. Romano-catolicii dispun de o organizație atât de perfectă și rezistentă, încât chiar și Bismarck a pierdut partida în „Kulturkampf”, iar Mussolini a recunoscut avantajul de a-și face compromisul cu Hitler (recunoscând statul papal).

Calvinii sunt maghiarii „cu ceafa groasă” („vastagnyaku kálvinisták”), adică cei mai dârzi și recalcitranți maghiari. Porecla le-a rămas de când contrareformația dictaturii militare habsburgice îi spânzura pe calvinii fanatici și le tăia capetele, fără a-i fi putut împlânzi.

Unitarii au puternic sprijin în coreligionarii lor din Angliera și America, în măsură poate și mai mare decât calvinii.

* * *

În fața situației externe și a intereselor bine pricepute ale neamului și țării românești, ce este de făcut în chestia minorităților?

Considerând că în cererile lor anexate nu se găsesc puncte proeminente de ordin de drept public care ar face cu neputință o soluție a plângerilor, 80 % din revendicări s-ar putea acorda. Aceste revendicări sunt gravaminele de ordin administrativ, cultural-școlar și economic.

Cele administrative depind de tactul organelor conducătoare și de disciplina care trebuie impusă organelor în subordine, prefecți, pretori, notari, jandarmi etc. Respectarea administrației interne confesionale este un drept recunoscut de stat pe seama cultelor minoritare, de asemenea dreptul lor asupra instituțiilor școlare. În cadrele administrației interne bisericesti întrebuințarea limbii materne este recunoscută. Rămâne de cântărit dacă și în ce măsură s-ar putea admite folosirea limbii majorității locuitorilor minoritari în viața comună rurală. De asemenea, dacă nu ar fi oportună arondarea unui teritoriu administrativ în secuime, în cadrul căruia să se satisfacă proporționalități etnice maghiare, referitor la numărul funcționarilor și să se

admită în instanțele inferioare pe lângă întrebuintarea limbii statului și întrebuintarea limbii maghiare facultativ.

Înlesnirea organizării economice a țărănimii minoritare este un interes de stat românesc. Țăranul preocupat de munca sa și bine situat nu devine nici rebel, nici nu se pretează la comploturi iredentiste. Elementul românesc conlocuitor numai profita ar putea, prin pilda inițiativei și organizării asociației de agricultură a cooperativelor minoritare etc. Astăzi el așteaptă totul de la stat și de la funcționarii statului.

Statul, prin guvernele sale, ar putea, invocând inițiativa și munca hărniciei particulare a minoritarilor, să trezească masele românești din inerția și tembelismul lor. (Adevărat că țăranul român fizicește e slab, fiind subnutrit, standardul lui nu poate fi ridicat, cât timp preferă regimul vegetal cu care s-a obișnuit în decursul multor generații, datorită posturilor. Acestea au în nenumărate cazuri ca urmare dilatație și catar de stomac etc. și în consecință subnutrirea organismului).

A le stânjeni ori a le opri organizațiile economice și a continua cu încercări de a-i sărăci pe minoritari (cum au procedat în secuime unii notari comunali și funcționari fiscali), ar echivala cu o crimă de stat. Căci, cu cât mai mulți șomeri de orice limbă și lege, cu atât mai mulți bolșevizanți și cu atât mai grele sarcini, nu numai financiare, dar și morale și politice pentru țară.

Organizarea soluției

În decursul tratativelor s-a reușit să se creeze o despicare în 5 organisme a minorității maghiare, tratând cu capii celor trei confesiuni, cu prezidentul organizației lor economice și cu conducătorul vieții culturale literare maghiare. Fiecare și-a depus dorințele în memoriile alăturate. La obiecțiunea mea, că unele dintre acestea sunt prea exagerate și nu vor putea fi admise, ei au răspuns că și ei sunt convinși de greutatea situației, însă s-au simțit datori de a cere mai bine mai mult, spre a putea dobândi suficient pentru satisfacerea minimală a exigenței opiniei lor publice.

După ce fiecare dintre acești 5 domni, în numele organizației în fruntea căreia stă, ar primi și semna textul definitiv al aranjamentului, acesta ar trebui consacrat prin un jurnal al Consiliului de Miniștri.

Acest statut s-ar putea numi „concesiuni statutare”, iar regulamentul de aplicare i-ar servi ca întregire. Din considerații practice s-ar putea admite ca un comitet compus din acești 5 domni să poată lua oricând contact direct cu primul-ministru, care ar dispune și ar controla aplicarea concesiunilor statutare pe târâm, organizând un secretariat de stat ori un resort sub conducerea lui personală, ca organ executiv.

Reprezentanții maghiarilor – evident și la sfatul Budapestei, s-au arătat relativ concilianți. Astfel episcopii lor: Vorbuchner (romano-catolic), Vasarhelyi (calvin), Varga (unitar), precum și prezidentul „Reuniunii Agricultorilor Maghiari”, dr. Paul Szasz, și contele Nic. Banffy au participat cu mult zel și în repetate rânduri la discutarea problemei minoritare, expunându-și doleanțele.

Fiind partidele dizolvate, ei și-au asumat locul de adevărați reprezentanți ai minorității maghiare.

După acest rezultat, ar fi o mare greșeală tactică ca pe viitor să fie admiși domni dintre foști deputați la continuarea acestor tratative. În mulțimile maghiare, atmosfera acestora nu este favorabilă.

Mai trebuie considerat că, după ce foștii parlamentari români – între ei chiar și individualități de valoare recunoscută și de prestigiu moral – se simt mai desconsiderați de cum ar cere situația regimului nou, ar face o impresie penibilă, asupra românilor în general și a celor de dincolo de munți îndeosebi, admiterea unei situații oarecum privilegiate pentru foștii profesioniști politicieni maghiari.

Germanii (sașii, șvabii)

Sașii luterani, uniți cu șvabii romano-catolici se arată recalcitrați. De când cu Anschluss-ul, nu s-au mai prezentat spre a discuta. Totuși ar trebui să li se admită „Volksgemeinschaft-ul”, dezbrăcând însă această noțiune de orice conținut de drept public.

„Vecinătățile” (Nachbarschaften) reprezintă garanția menținerii ordinii civilizate în comunele rurale și împreună cu instituțiile lor culturale și economice se întemeiază pe drepturi și obiceiuri recunoscute de statul român, care nu ar putea fi distruse, fără a sugruma însăși viața acestui popor ordonat, dar închistat în tradiția, limba, confesiunea și instituțiile sale strămoșești.

Persecutarea și nimicirea lui nu ar corespunde unui interes de stat, căci precum în trecut poporul românesc în vecinătatea săsimii a profitat din pilda culturală, economică etc. dată de ea, tot așa va putea profita și pe viitor până ce pe încetul, datorită frigidității femeilor, sașii vor dispărea tot mai mult, ocupând locul lor români.

În ce privește tratativele – înainte de Anschluss - grupul Fabritius – sfătuitor Hans Otto Roth –, Hedrich, Wolff au discutat și predat un memoriu conținând revendicările lor. Domnii au stăruit ca să nu se discute decât cu organizația condusă de dl. Fabritius.

Această dorință de ordin tactic – care însă acoperă anumite dedesubturi – au acceptat-o pro domo, pe lângă condiția că vor izbuti să fie recunoscut de

valabil acordul pe care am reuși să-l stabilim și din partea grupului Gust-Bonfert.

Cu ocazia ultimelor alegeri județene și comunale, ambele organizații au participat cu liste separate. Rezultatul pe țara întreagă (Basarabia, Bucovina, Ardeal, Banat), a dat o majoritate listei Fabritius, totuși nu atât de preponderentă, încât grupul Gust-Bonfert să nu cadă destul de greu în cumpănă.

Cauza adevărată a conflictului între ei este râvna vechilor conducători ai vieții politice, economice și culturale săsești de a-și conserva situațiile și avantajele sub conducerea foștilor deputați, care l-au acceptat în urma sugestiei primite din Germania pe dl. Fabritius ca Fuhrer.

Tinerimea s-a grupat în jurul domnilor Gust, Bonfert etc. (avându-l pe Brantsch ca sfătuitor), stăruind să se facă loc în toate funcțiile de conducere elementului tânăr.

Ca program și tactică deosebirea nu este esențială între aceste două grupuri. Ea se caracterizează prin interpretarea noțiunii de „Volksgemeinschaft”.

Pe când grupul Fabritius îi dă interpretarea mai mult în sensul nuanței unei noțiuni de drept public și totodată de unitate de rasă, germanismul integral, pe atunci grupul tinerilor susține „Volksgemeinschaft”-ul ca o măsură de ordin practic-organizatoric, spre a se încadra politicește ca un cerc mic german în cadrul cercului mare al “Volks-gemeinschaft”-ului statului etnic românesc, rămânând bineînțeles în privința culturii și rasei o diaspora a „Volksgemeinschaft”-ului universal german.

Sașii cer ca și pe viitor, prin Ministerul Cultelor și Instrucției Publice, să poată primi ca în trecut ajutoare de la co-religionarii lor din străinătate.

Mai curând ori mai târziu vor veni desigur și maghiarii cu cereri similare.

Acordarea acestei dorințe are avantajul publicității și asigurarea putinței controlului statului asupra întrebuințării fondurilor. Totodată ar oferi un mijloc paleativ contra subvențiilor clandestine, menite să servească scopuri politice, pentru că putând să intre „Rentenmark-ul” la lumina zilei în țară, marca subvențiilor negre va pierde cursul de favoare al fructului oprit.

Mai pledează pentru acest mod de procedare și experiența veche: cei care împart fonduri secrete peste granița țării lor devin curând indispuși prin stăruințele incontrollabililor bărbați de încredere, al căror apetit crește „en mangeant”.

Mănuitorii fondurilor primite în public ajung repede la învinuiri reciproce, râvnind fiecare să-și valideze influența în favoarea clientelei sale pe contul celorlalți.

Slăbiciunile omenești sunt cele mai ieftine și infailibile garanții ale siguranței statelor în contra complotiștilor.

* * *

Odată aranjată pacea cu minoritățile maghiare și germane, vor trebui aplicate anumite metode, spre a le încadra aceste grupuri etnice organic în viața de stat, transformându-le în elemente constructive, serviablele României.

Credite largi vor trebui oferite organizațiilor lor financiare și economice, înlăturând – datorită cametei mai ieftine – capitalul din străinătate. Debitorul își prețuiește mai presus interesul ce-l leagă de creditor decât visurile sentimentale. Funcționarul minoritar se gândește la familie și leafă în fața ispitei de a face pe frondeurul.

* * *

Culorile roșu-albastru sunt vechile culori ale orașelor săsești. Ele nu au nimic comun cu culorile Germaniei ori Prusiei. Dacă stegulețe cu aceste culori se arborează alături cu stindarde naționale românești, supără oare prestigiul statului român?

Simbolurile care exteriorizează o idee, o credință ori un sentiment își au marea lor valoare etnică, politică, tradițională. Când micul bicolor săsesc se adăpostește la umbra marelui tricolor românesc, simbolizând că tradiționalismul acestei nații „circumspecte și prudente” se închină ideii românești de stat, supunându-se ei, se dă satisfacere lealității acestui popor, făcându-i posibil ca să arboreze cu drag culorile statului, fiind ele și ale lui. (Această părere se referă la sași. Șvabii și restul nemților din țară nu au nimic comun cu bicolorul săsesc).

Nu prin pălăria lui Gesler, ci prin toleranță înțelegătoare se cucerește recunoștința inimilor colectivităților. Precum în viața indivizilor, astfel și în viața națiunilor „ura nu dă sfat bun”, iar răzbunarea nu consolidează ci distruge.

Latura delicată a soluționării problemei minorităților etnice în Transilvania (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș) o reprezintă **problema românească** a acestor ținuturi. Sub raport etnic, social, economic, ba chiar și cultural, fiecare naționalitate din aceste ținuturi a avut o evoluție deosebită în trecut. Ba până și considerând tipurile umane din punct de vedere antropologic, psihologic și al temperamentului, ele sunt diferențiate. Unificarea lor nu se poate nici improviza, nici trece pe același calapod. De aceea s-a răzbunat greșeala politicianizării pripite pe cale administrativă sub pretext de unificare.

Fiind insuficient studiate problemele în fața cărora totalitatea acestor neamuri îl pune pe legiutor și pe bărbatul de stat, graba a stricat treaba.

Populația a fost folosită de cobai de experiență a ignoranței guvernamentale, schimbându-se între 1924-1935 de șapte ori metodele aplicate prin reforme administrative, politicianiste, legiferate unele pe cale „parlamentară constituțională”, altele pe cale de decrete-legi, jurnale de consilii de miniștri ori decizii ministeriale.

Veșnica instabilitate a creat un haos administrativ anti-unificator și o indispoziție sufletească accesibilă curentelor extremiste. Numai stărpirea vechiului politicianism și împiedicarea înlocuirii lui printr-un neo-politicianism va putea imuniza viitorul contra contaminării trecutului.

Considerând viitorul țării, problema dificilă transilvăneană nu se va putea remedia decât ținând seamă de formula: **„Suma potențialului românesc în Transilvania trebuie să echivaleze cel puțin cu suma potențialului minoritar”**.

De altcum, fiecare concesiune în favorul întăririi minoritarilor ar însemna o slăbire a românismului și în consecință a interesului statului român. Zadarnic s-ar face progrese în restul țării, dacă dincolo de munți elementul românesc ar rămâne staționar, pe când minoritățile autohtone ar progresa. Căci interesele statului și ale etnos-ului românesc în acele părți, numai forța intrinsecă a poporului român din partea locului le poate asigura și nu măsuri polițiene administrative excepționale. Acestea pot să-și producă efectul efemer în anumite situații anormale.

Permanentizarea lor, mai cu seamă la marginea țării, nu ar corespunde însă rezonului de stat. Elementul minoritar pe întregul teritoriu transilvănean reprezintă 42,3 %, cel românesc 57,7 %. Deosebirea procentuală în favorul românilor este în realitate întrecută de superioritatea minoritarilor, fiind aceștia în preponderență ca element economic, social, urban etc.

Presupunând, dar neadmițând că diferența numerică românească de 15,5 % ar însemna o egalizare reală a românismului transilvănean cu potențialul totalității minoritare, formula potențialului minoritar, raportat la cel românesc, ar fi:

$$\begin{aligned} M \text{ (minoritar)} &= 42,3 \times (A + B + C + D + E \text{ etc.}) = \\ R &= 57,7 \times (a + b + c + d + e \text{ etc.}) \end{aligned}$$

A,a = element urban; B,b = stare culturală

C,c = bunăstare economică; D,d = standard social

E, e = solidaritate interconfesională etc.

Îndată ce, datorită concesiunilor pe care minoritarii le-ar obține în interesul păcii interne – sub presiunea constelației externe – formula se va schimba în favoarea lor, astfel:

$$M = 42,3 \times (A + B + C + D + E \text{ etc.})!$$

Spre a putea rezista prin sporirea elementului urban românesc, A), progres cultural, B), bunăstare economică, C), standard social ridicat, D), solidaritate interconfesională, E), etc., elementul românesc, în concurență neîntreruptă pe tărâm pentru superioritatea românismului în Transilvania, va trebui formula R modificată pe cale de instituții și dispoziții de stat astfel încât potențialul să i se ridice cu 73 % față de potențialul formulei M.

Legiitorul nu e permis să piardă nici un moment din vedere că, în Transilvania, bogăția funciară urbană este în mâinile minoritarilor. De asemenea, cea bancară. (Sucursalele băncilor liberale, departe de a face operă constructivă românească, au stăruit și stăruie să înlăture din calea concurenței nu băncile minoritare ci cele românești de baștină).

Resturile proprietății mari, peste 90 %, se găsesc în proprietatea minoritarilor, de asemenea industria și comerțul. Românii intelectuali băștinași sunt norocoși, dacă pe cale de intervenții mai ajung și ei la câte un post de funcționar.

Funcționarii aduși din Vechiul Regat se obișnuiesc, durere, numai în cazuri excepționale cu stările din Transilvania, majoritatea dintre ei pun totul în mișcare spre a fi transferați ori în capitală, ori urmând unui simț de nostalgie după regiunea lor de baștină, în ținutul lor de origine, vânzându-și casele la minoritari.

Excepție fac numai câțiva români fanatici și cei care, căsătoriți cu minoritare, se simt în Transilvania la ei acasă. E regretabil că pilda lor găsește imitatori și între transilvăneni.

I. I. C. Brătianu, spre a sili Transilvania în patul lui Procust al politicianismului liberal, le-a creat transilvănenilor reputație de regionaliști, insinuând că stăruințele lor pentru administrația descentralizată ar izvorî din tendințe separatiste.

Vintilă Brătianu a distrus organizația financiară de stat, desființând garda financiară, cărțile de stat, încasarea impozitelor prin notari comunali etc. A distrus însă și organizația bancară românească de dincolo de Carpați, crezând că prin întronarea finanței liberale în Transilvania va izbuti să facă toată populația tributară atât bancocrației liberale, cât și politicianismului partidului său.

Profilul a fost precar, întrucât Partidul Liberal, afară de indivizii râvnitori de rapidă îmbogățire și de sperțari – onoare rarilor excepții – nu și-a putut atrage cadre solide și reale în Transilvania. Urmarea acestei politici a fost o pierdere incalculabilă pentru ideea de stat român și pentru elementul românesc, fiindcă a sporit beneficiul minoritarilor...

* * *

Barițiu reproduce în *Istoria Transilvaniei* părți din proiectul prezentat împăratului de generalul Caraffa care fusese trimis de Leopold I, comandantul, de a încorpora Transilvania în Imperiul habsburgic.

Din propunerile acestui proiect o parte mare fu adoptată și aplicată de către cabinetul din Viena la reorganizarea și guvernarea acestei provincii.

Între multe alte detalii, Caraffa recomanda ca principii de bază: „Împăratul Leopold I, ca domnitor absolut, trebuie să ia Transilvania imediat în potestate și Domnia Sa absolută prin ajutorul unei științe de stat, care să fie adevărat capodoperă a artei subtile de stat (ein Meisterstück der subtilsten Staatskunst), prin urmare să apuce o cale ce se poate caracteriza prin două cuvinte latinești: Timor et amor, adică temerea să li se inspire prin armată, iubirea să li se arate prin clemență și bunăvoință, care împăratului îi este înăscută...”

„.....să fie înlăturată orice acțiune care ar fi de natură a răci inimile locuitorilor...”

„.... Absolutismul să respecte legile, datinile, din cauză că ar fi foarte rău a smulge guvernarea țării cu totul din mâinile ardelenilor și a o da în mâinile germanilor”.

* * *

Pentru paralizarea oricărei acțiuni de a trezi nemulțumiri, se cere schimbarea metodelor politicianiste din trecut.

Remediul este o administrare civilizată și înțeleaptă. Indiferent ce concesiuni și în ce măsură s-ar acorda minorităților, dacă elementul românesc de baștină dincolo de munți va putea beneficia cel puțin în aceeași măsură de condiții care să îi cimenteze forța de rezistență și să-i întărească progresul economic și cultural.

Unificarea trebuie să evolueze conform metodelor și practicilor engleze aplicate în țara lor și în colonii. După lichidarea partidelor, minoritarii, și chiar mai mult decât aceștia, populația română din Transilvania așteaptă stărpirea politicianismului cu încredere și nădejde în Majestatea Sa, Regele, fiind în tradiția acestei populații dorința: „Împărate, fă dreptate”.

Alex. Vaida Voevod

D.A.N.I.C., fond Al. Vaida-Voevod, dosar 264, f. 2-17.